

SYLLABUS

INTERNATIONAL EUROPEAN
UNIVERSITY

SCHOOL OF
MEDICINE

ГІГІЕНА ТА ЕКОЛОГІЯ

2022

SYLLABUS

Дисципліна 			
	Гігієна та екологія		
Викладач (-і) 			
	д.м.н., професор Мойсєєва Ганна Вячеславівна к.б.н., доцент Коваленко Вікторія Володимирівна к.м.н., доцент Копач Катерина Дмитрівна		
Профайл викладача (-ів) 			
	https://medicine.ieu.edu.ua/proyemsh/kafedry/kafedra-fundamentalnykh-dystsyplin		
Консультації			
Очні консультації		Четвертий вівторок місяця 15:00-16:00	
Онлайн консультації		Другий вівторок місяця 15:00- 16:00	
Контактний телефон 			
	+38 0963231210		
E-mail 			
	victoriakovalenko@ieu.edu.ua		
Сторінка дисципліни 			
	https://medicine.ieu.edu.ua/proyemsh/kafedry/kafedra-fundamentalnykh-dystsyplin		
Форма підсумкового контролю	залік	диференційований залік	екзамен
	☐	☐	☐

SYLLABUS

1 Коротка анотація дисципліни

Гігієна та екологія:

- а) є основою використання сприятливих оздоровчих факторів навколишнього середовища для зміцнення здоров'я людини, загартування організму;
- б) закладає основи вивчення студентами навколишнього середовища як джерела етіологічних факторів та етіологічних факторів ризику виникнення і розповсюдження захворювань;
- в) на підставі вивчення впливу факторів навколишнього середовища на організм і здоров'я закладає основи здорового способу життя, профілактики захворювань, майстерності діагностики захворювань.

2 Передумова вивчення дисципліни

Дисципліна «Гігієна та екологія» має міждисциплінарні зв'язки з наступними дисциплінами: філософія, соціологія та медична соціологія, інформатика, етика, фізика, біологія, мікробіологія та вірусологія, медична та загальна хімія, біоорганічна та біологічна хімія, фізіологія, патологічна фізіологія, внутрішні хвороби, радіаційна медицина, медичне право, біоетика.

3 Мета та цілі дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Гігієна та екологія» є вивчення теоретичних основ профілактичної медицини, зокрема гігієни та екології, як наук, які є базисом профілактичної складової професійного світогляду фахівця напряму підготовки «Медицина».

- **Основними завданнями** вивчення дисципліни є вивчення теоретичних основ гігієни та екології, як наук (термінологія, закони, методи, принципи гігієнічного нормування, нормативно-методичне забезпечення застосування профілактичних заходів) та відпрацювання практичних навичок щодо: профілактики захворювань інфекційного та неінфекційного походження у відповідності до основ чинного законодавства України; проведення запобіжного та поточного санітарного нагляду; опанування лабораторних методів дослідження (органолептичні, фізичні, хімічні, біологічні, бактеріологічні методи); використання сприятливих оздоровчих факторів навколишнього середовища для зміцнення здоров'я людини, загартування організму тощо.

4 Результати навчання

ПРН 1	Мати ґрунтовні знання із структури професійної діяльності. Вміти здійснювати професійну діяльність, що потребує оновлення та інтеграції знань. Нести відповідальність за професійний розвиток, здатність до подальшого професійного навчання з високим рівнем автономності
ПРН 2	Розуміння та знання фундаментальних і клінічних біомедичних наук, на рівні достатньому для вирішення професійних задач у сфері охорони здоров'я
ПРН 3	Спеціалізовані концептуальні знання, що включають наукові здобутки у сфері охорони здоров'я і є основою для проведення досліджень, критичне осмислення проблем у сфері медицини та дотичних до неї міждисциплінарних проблем.
ПРН 19	Планувати та втілювати систему протиепідемічних та профілактичних заходів, щодо виникнення та розповсюдження захворювань серед населення
ПРН 20	Аналізувати епідеміологічний стан та проводити заходи масової й індивідуальної, загальної та локальної профілактики інфекційних захворювань
ПРН 21	Відшукувати необхідну інформацію у професійній літературі та базах даних інших джерелах, аналізувати, оцінювати та застосовувати цю інформацію

SYLLABUS

4 Результати навчання

ПРН 23	Оцінювати вплив навколишнього середовища на стан здоров'я людини для оцінки стану захворюваності населення
ПРН 24	Організувати необхідний рівень індивідуальної безпеки (власної та осіб, про яких піклується) у разі виникнення типових небезпечних ситуацій в індивідуальному полі діяльності.

5 Кредити ECTS

5 кредитів ЄКТС / 150 академічних годин, з них лекції – 24, практичні роботи – 68, самостійна робота – 58 годин.

6 Структура дисципліни

Назва змістовних розділів і тем	Кількість годин			
	Всього	У тому числі		
		л	п	с.р
РОЗДІЛ 1. Загальні питання гігієни та екології				
<i>Змістовний розділ 1. Вступ до гігієни та екології. Гігієна та екологія як науки. Основи запобіжного та поточного санітарного нагляду</i>				
Тема 1. Гігієна як наука, її мета, завдання, зміст, методи гігієнічних досліджень	5	2	2	1
Тема 2. Історія виникнення, основні етапи розвитку та сучасний стан гігієни	1			1
<i>Змістовний розділ 2. Гігієнічне значення навколишнього середовища та методи його дослідження. Гігієна населених місць та житла. Гігієна повітряного середовища</i>				
Тема 3. Гігієнічне значення сонячної радіації	4	1	2	1
Тема 4. Гігієнічне значення складових біосфери (атмосфери, гідросфери, літосфери)	5	1	2	2
Тема 5. Гігієнічне значення клімату, погоди, їх вплив на здоров'я населення	6	2	2	2
Тема 6. Гігієна населених місць. Гігієна житла. Мікроклімат, опалення, вентиляція, природне та штучне освітлення, методи їх вимірювання і гігієнічна оцінка	7	2	4	1
<i>Змістовний розділ 3. Гігієна води та водопостачання, гігієна ґрунту, санітарна очистка населених місць</i>				
Тема 7. Гігієна води та водопостачання	6	1	4	1
Тема 8. Гігієна ґрунту та очистка населених місць	5	1	2	2
<i>Змістовний розділ 4. Гігієна праці</i>				
Тема 9. Гігієна та фізіологія праці. Методика гігієнічної оцінки важкості і напруженості праці, шкідливостей трудового процесу. Санітарне законодавство в галузі охорони праці.	5	2	2	1
Тема 10. Гігієнічна характеристика шкідливих факторів виробничого середовища та реакції організму на їх вплив.	8	2	4	1
Тема 11. Професійні захворювання і отруєння та їх профілактика.	5	2	2	1
Тема 12. Медико-санітарна частина та оздоровчі пункти промислових підприємств, гігієнічні аспекти їх роботи.	4		2	2
Разом за розділом 1 Загальні питання гігієни та екології	60	16	28	16
РОЗДІЛ 2. Спеціальні питання гігієни та екології				
<i>Змістовний розділ 5. Гігієна харчування</i>				
Тема 13. Гігієна харчування, його екологічні та соціальні проблеми. Методика оцінки харчового статусу людини, її потреб в харчових речовинах та енергії.	5	1	2	2
Тема 14. Наукові основи раціонального, превентивного, лікувального, дієтичного та лікувально-профілактичного харчування. Методи оцінки адекватного харчування за меню-розкладкою, забезпечення вітамінами	4		2	2

SYLLABUS

6

Структура дисципліни

Тема 15. Фізіолого-гігієнічне значення нутрієнтів та гігієнічна характеристика харчових продуктів. Методика розслідування та профілактика харчових отруєнь	5	1	2	2
Тема 16. Теоретичні аспекти та методика профілактики аліментарних та аліментарно-зумовлених захворювань. Гігієнічні основи лікувального, дієтичного та лікувально-профілактичного харчування	4		2	2
Змістовий розділ 6. Гігієна дітей і підлітків				
Тема 17. Гігієна дітей і підлітків. Закономірності росту і розвитку дитячого організму. Гігієна трудового, фізичного, психофізіологічного навчання і виховання дітей і підлітків. Методика їх гігієнічної оцінки.	4	2		2
Тема 18. Методи гігієнічної оцінки устаткування та утримання навчально-виховних установ для дітей і підлітків.	4		2	2
Тема 19. Методи вивчення вікових психофізіологічних особливостей дітей та підлітків. Гігієнічна оцінка навчально-виховного режиму дітей різних вікових груп.	4		2	2
Тема 20. Методика гігієнічного контролю за організацією фізичного виховання та трудового навчання дітей і підлітків. Лікарсько-професійна консультація та медичний професійний відбір підлітків в умовах школи та поліклініки.	4		2	2
Змістовий розділ 7. Запобіжний та поточний санітарний нагляд				
Тема 21. Основи запобіжного санітарного нагляду. Методика «читання» будівельних креслень при експертизі проектів	3		1	2
Тема 22. Загальна методика поточного санітарного нагляду	3		1	2
Змістовий розділ 8. Гігієна лікувально-профілактичних закладів. Радіаційна гігієна.				
Тема 23. Гігієнічна оцінка розміщення та планування окремих структурних підрозділів лікарні за матеріалами проекту. Особливості планування та облаштування спеціалізованих лікарень та відділень.	6	2	2	2
Тема 24. Гігієнічна оцінка умов перебування хворих та гігієна праці медичних працівників у лікувально-профілактичних закладах.	4		2	2
Тема 25. Радіаційна гігієна, протирадіаційний захист в медичних закладах та інших об'єктах, де використовуються джерела іонізуючої радіації. Методи і засоби радіаційного контролю.	6	2	2	2
Тема 26. Розрахункові методи оцінки протирадіаційної безпеки та параметрів захисту від зовнішнього опромінення.	4		2	2
Тема 27. Гігієнічна оцінка протирадіаційного захисту персоналу і радіаційної безпеки пацієнтів при застосуванні іонізуючої радіації в лікувальних закладах.	4		2	2
Змістовий розділ 9. Гігієна надзвичайних ситуацій				
Тема 28. Основи організація санітарно-гігієнічних заходів при надзвичайних ситуаціях. Організація та проведення санітарного нагляду за польовим розміщенням цивільних формувань та умовами їх праці при ліквідації наслідків катастроф.	4		2	2
Тема 29. Організація і проведення санітарного нагляду за повноцінністю: і безпечністю харчування цивільних формувань та потерпілого населення у польових умовах при надзвичайних ситуаціях.	3		2	1
Тема 30. Організація і проведення медичної експертизи продовольства у польових умовах при надзвичайних ситуаціях.	4		2	2
Тема 31. Організація і проведення санітарного нагляду за водопостачанням цивільних формувань і потерпілого населення у польових умовах при надзвичайних ситуаціях. Вибір джерел води та оцінка їх якості за допомогою табельних засобів.	3		2	1
Тема 32. Організація і проведення санітарного нагляду за очищенням, знезараженням, дезактивацією води у польових умовах при надзвичайних ситуаціях.	3		2	1

SYLLABUS

6

Структура дисципліни

Тема 33. Гігієнічна характеристика основних факторів, що визначають умови праці при надзвичайних ситуаціях.	1			1
<i>Змістовий розділ 10. Здоровий спосіб життя, особиста гігієна та психогігієна</i>				
Тема 34. Здоровий спосіб життя, особиста гігієна. Фізична культура, основи загартовування. Профілактика алкоголізму, наркоманії, токсикоманії, тютюнопаління.	3		2	1
Тема 35. Поняття про психогігієну, психопрофілактику, медичну біоритмологію та хроногігієну, методи їх дослідження та гігієнічна оцінка.	3		2	1
Тема 36. Гігієна одягу та взуття. Гігієнічна оцінка миючих засобів, тканин та побутового, виробничого і лікарняного одягу	2			2
Разом за розділом 2 Спеціальні питання гігієни та екології	90	8	40	42
РАЗОМ З ДИСЦИПЛІНИ	150	24	68	58

7

Обов'язкові завдання

1. Історія виникнення, основні етапи розвитку та сучасний стан гігієни.
2. Денатурація біосфери. Основні джерела, види і наслідки антропогенного забруднення атмосферного повітря та повітря закритих приміщень
3. Геліометеотропні реакції здорової та хворої людини. Профілактика геліометеотропних реакцій: перманентна, сезонна, термінова. Вплив погоди на динаміку забруднення атмосферного повітря. Поняття про температурну інверсію.
4. Гігієнічні та соціально-гігієнічні проблеми сучасного села. Санітарно-технічне оснащення сільського житла.
5. Ергономіка. Гігієнічні вимоги до режиму праці.
6. Особливості гігієни праці при зниженому та підвищеному атмосферному тиску. Висотна, гірська, декомпресійна, кесонна хвороби, їх профілактика
7. Санітарне законодавство про охорону праці. (КЗпП України).
8. Наукові основи раціонального, превентивного, лікувального, дієтичного та лікувально-профілактичного харчування.
9. Теоретичні аспекти та методика профілактики аліментарних та аліментарно-зумовлених захворювань.
10. Гігієна трудового, фізичного, психофізіологічного навчання і виховання дітей і підлітків
11. Гігієнічні вимоги до земельної ділянки, будівлі та групової секції дитячих та загальноосвітніх навчальних закладів. Принцип функціонального зонування та його значення
12. Загальна методика поточного санітарного нагляду
13. Відбір проб і оцінка повноцінності та доброякісності страв черговим лікарем. Організація і засоби об'єктивного контролю за здоров'ям персоналу харчоблоків лікарень та дотриманням ним вимог особистої гігієни.
14. Заходи захисту від зовнішнього опромінення, засновані на фізичних законах його послаблення (захист кількістю, часом, відстанню, екрануванням).
15. Основні положення «Норм радіаційної безпеки України (ІРБУ-97)» та «Основних санітарних правил збереження радіаційної безпеки України (ОСЦУ - 2005)»
16. Основи організація санітарно-гігієнічних заходів при надзвичайних ситуаціях
17. Експертиза продовольства в умовах можливого зараження радіоактивними та отруйними речовинами і бактеріальними засобами. Етапи, сили, засоби та методи експертизи. Обсяг і можливості лабораторних досліджень

SYLLABUS

7

Обов'язкові завдання

18. Гігієнічна характеристика основних факторів, що визначають умови праці, і профілактика їх несприятливої дії на організм.
19. Гігієна одягу та взуття. Гігієнічна оцінка миючих засобів, тканин та побутового, виробничого і лікарняного одягу

8

Вибіркові завдання

1. Створення ситуаційних тестових завдань
2. Створення мультимедійних презентацій із тем практичних занять
4. Створення біологічних кросвордів за темами практичних занять
5. Виготовлення плакатів з контурами фізіологічної регуляції функцій
6. Участь у роботі студентського наукового гуртка
7. Участь у студентських науково-практичних конференціях
8. Організація та відвідування тематичних музеїв
9. Публікації тез доповідей наукової конференції у співавторстві з викладачем

9

Ознаки дисципліни

Термін викладання	Семестр	Міжнародна дисциплінарна інтеграція	Курс (рік навчання)	Цикли: загальної підготовки/ професійної підготовки/ вільного вибору
2 семестри	4-5	Так	2-3	Цикл загальної підготовки

10

Система оцінювання та вимоги

Поточна успішність студентів оцінюється за 4-и бальною шкалою (2; 3; 4; 5) на кожному практичному

з урахуванням затверджених критеріїв оцінювання для відповідної дисципліни. Студент має отримати оцінку з кожної теми для подальшої конвертації оцінок у бали за багатобальною (200-бальною) шкалою.

Критерії оцінки поточної навчальної діяльності:

Відмінно («5») – студент правильно відповів на 90-100% запитань. Розв'язує ситуаційні задачі підвищеної складності, вмів узагальнити матеріал.

Добре («4») - студент правильно відповів на 70-89% запитань. Володіє необхідними практичними навичками та прийомами їх виконання в обсязі, що перевищує необхідний мінімум.

Задовільно («3») - студент правильно відповів на 50-69% запитань. Володіє лише обов'язковим мінімумом методів дослідження.

Незадовільно («2») - студент правильно відповів на 50% запитань. Під час відповіді і демонстрації практичних навичок робить значні, грубі помилки.

Оцінювання самостійної роботи студентів з підготовки до аудиторних практичних занять здійснюється під час поточного контролю теми на відповідному аудиторному занятті.

Семестровий залік оцінюється за двобальною шкалою (зараховано/не зараховано) та 200-бальною шкалою шляхом визначення середнього арифметичного поточних оцінок за кожне практичне заняття за 4-и бальною шкалою, та її наступної конвертації у бали 200-бальної шкали. Мінімальна кількість балів, яку повинен набрати здобувач освіти – 120.

Підсумковий контроль знань з дисципліни «Гігієна та екологія» здійснюється у формі екзамену. Екзамен з дисципліни проводиться у вигляді письмової контрольної роботи за індивідуальними варіантами, кожний з яких містить 3 теоретичних питання.

<https://ieu.edu.ua/docs/rate-of-study.pdf>

SYLLABUS

11

Умови допуску до підсумкового контролю

Умовою допуску студента до підсумкового контролю є відсутність пропущених, або евідроблених практичних занять, а також середня поточна оцінка не нижче 3 балів за 4-ри бальною шкалою \120 балів за 200-т бальною шкалою.

<https://ieu.edu.ua/docs/rate-of-study.pdf>

12

Політика дисципліни

Вивчення дисципліни «Гігієна та екологія» передбачає дотримання правил, що забезпечують ефективне оволодіння предметом, як в теорії, так і на практиці, а саме:

- регулярне, без пропусків, відвідання лекційних та практичних занять
- перебування викладача та студентів на занятті відповідно до розкладу та встановленого часового регламенту занять
- перебування викладача та студентів на заняттях охайно одягненими у відповідний одяг, а саме у білий халат
- повне викладення викладачем навчального курсу відповідно до програми навчальної дисципліни
- ведення студентом конспекту лекцій та нотаток стосовно практичних занять
- вивчення дисципліни відбувається на основі колегіальності, співпраці та солідарності викладача та студентів
- обговорення навчальних питань відбувається у формі дискусії викладача та студентів, та студентів між собою
- проведення лекційних та практичних занять, за виключенням підсумкового контролю знань, передбачає самостійну роботу студентів із використанням інформаційних технологій та засобів обробки, зберігання та передачі інформації, включно із комп'ютерами, персональними гаджетами та іншими електронними пристроями, а також підручниками, посібниками, методичними розробками, тощо
- наукова пошукова та дослідницька робота студентів вітається
- складовою навчання є написання рефератів з тем визначених в переліку обов'язкових завдань
- написання рефератів з переліку тем вибіркового завдань є бажаною та обов'язковою, якщо студент бажає поліпшити свою оцінку
- теми навчальної дисципліни розглядаються з точки зору їх практичного застосування та біоетичної спроможності
- взаємна поведінка викладача та студентів, та студентів між собою в аудиторний та позааудиторний час відповідає загальноприйнятим нормам та рольовим моделям поведінки, що передбачають взаємоповагу та колегіальний характер взаємостосунків, і виключають релігійні, расові, етнічні, культурні, вікові, гендерні, соціальні, політичні, та інші передсуди та упередження, а також булінг, сексуальні домагання, та інші прояви та форми нетерпимості та приниження гідності людини
- будь які прояви корупції в навчальному процесі, як з боку викладача, так і з боку студентів недопустимі.

13

Політика щодо пропусків занять та виконання завдань пізніше встановленого терміну

Студент, який з поважних причин, підтверджених документально, не підлягав поточному контролю має право пройти поточний контроль у двотижневий термін після повернення до навчання.

Студент, що був відсутній на заняттях без поважних причин, не брав участі у заходах поточного контролю, не ліквідував академічну заборгованість, не допускається до підсумкового семестрового контролю знань з цієї дисципліни, а в день складання екзамену в екзаменаційній відомості науково-педагогічним працівником виставляється оцінка «недопущений».

Повторне складання диференційованого заліку з дисципліни призначається за умови виконання всіх видів навчальної, самостійної (індивідуальної) роботи, передбачених робочою навчальною програмою дисципліни і проводиться згідно із затвердженим директором графіком ліквідації академічної заборгованості.

<https://ieu.edu.ua/docs/050.pdf>

SYLLABUS

14

Політика дотримання академічної доброчесності

Учасники освітнього процесу керуються принципами академічної доброчесності
<https://ie.u.edu.ua/docs/011.pdf>

15

Рекомендовані джерела інформації

Основна література:

1. Гігієна та екологія : підручник / [В. Г. Бардов, С. Т. Омельчук, Н. В. Мережкіната ін.]; за заг. редакцією В. Г. Бардова. – Вінниця: Нова книга, 2020. – 572 с.
2. Гігієна та епідеміологія в системі військово-медичної підготовки та медицини надзвичайних ситуацій / С. Бондарь, Т. Гут, Р. Гут. – Київ: «Медицина», 2018. – 344 с
3. Основи екології та профілактична медицина : підручник / Д. О. Ластков, І. В.Сергета, О. В. Швидкий та ін. – К : ВСВ «Медицина», 2017. – 472 с.
4. Общая гигиена. Социально-гигиенический мониторинг: учеб. для вузов /П.И.Мельниченко [и др.]: под ред. П.И.Мельниченко. - М.: Практическая медицина, 2015. – 512 с.
5. Основи екології: підручник для студ. вищих навч. закладів / [В. Г. Бардов, В. І. Федоренко Е.
6. М.Білецька та ін .]; за ред. В. Г. Бардова, В. І. Федоренко. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 424 с.
7. Гігієна з основами екології: навчально-методичний посібник (ВНЗ I—III р. а.)/ Л. В. Довженко, І. К. Лінькова. - Київ: «Медицина», 2017. – 49 с.
8. Радіаційна гігієна/ В.О. Мурашко, Д.С.Мечев, В.Г. Бардов та ін. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 376 с.

Допоміжна література:

1. Інфекційні хвороби: підручник / В.М. Козько, Г.О. Соломенник, К.В. Юрко та ін. – ВСВ Медицина, 2019. – 312 с.
2. Апанасенко Г.Л. Введение в новую парадигму здравоохранения. Здоровье и фитнес.- Киев: Изд-во ООО «Юрка юбченкр». 2020, 287 с.
3. Здоровий спосіб життя. Навчальний посібник Ольга Ежова.–Київ «Університетська книга», 2017. – 127 с.
4. Dmytrotsa O. The assessment of motor activity of the high school students during COVID-19 pandemic // Health security the cross-borde cooperayion area of the Poland- Belarus-Ukraine programme (19-21 may 2021, Lutsk).
5. Дмитроца О. Особливості показників стоматологічного здоров'я курців залежно від тривалості тютюнопаління / О. Дмитроца, І. Коцан, А. Моренко, С. Швайко, Н. Янко, А. Поручинський, Н. Шевчук // Wiadomości Lekarskie 2018, tom LXXI, nr 4. – С. 937 (за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Полтавські дні громадського здоров'я», Полтава- 24-25 травня 2018 року.
6. Основи профілактичної медицини: підручник / П. С. Бебешко, Ю. С. Скоробега, О. П. Коріняк. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : ВСВ "Медицина", 2011. –184 с. – Гриф МОЗ. – 400 с.
7. Гігієна дітей та підлітків: посібник для студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації / за ред. М.М. Надворного . Одеса: Прес-кур'єр, 2014. 263 с.
8. Електронний посібник до вивчення курсу «Шкільна гігієна та особливості гігієнічного виховання дітей і підлітків в спеціалізованих закладах» / П.М. Полушкін Донецьк: ДНУ, 2014. 176 с.
9. Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти <https://eo.gov.ua/2020/12/15/novyy-sanitarnyy-rehlament-dlia-shkil-shchozminylosia/>
10. Фізичний розвиток дитини : навч. посібник для студентів 3 курсу мед. факультету / О. Г. Іванько, М. В. Пацера, Н. В. Кизима [та ін.].– Запоріжжя :[ЗДМУ], 2013. 65 с.
11. Дмитроца О.Р. Показники насичення киснем крові школярів, котрі проживають на радіоактивно забрудненій території // Наук.-практ. конф. «Фізичні фактори довкілля та їх вплив на формування здоров'я населення України» : Зб. тез доп., Вип.20 // оргкомітет: А.М. Сердюк (голова) [та ін.]. К.: «Рекламне агентство TR Studio». 2020. 244 с.

SYLLABUS

15

Рекомендовані джерела інформації

12. Гігієна та екологія в термінах, схемах, таблицях і тестах: навч. посіб В.Ф. Москаленко, О.П. Яворовський, Д.О. Ластков, С.І. Гаркавий та ін. К.: ВСВ «Медицина», 2012. - 208 с.
13. Чаплик В.В. Медицина надзвичайних ситуацій: підручник для студентів вищих мед. навч. закладів /Чаплик В.В., Олійник П.В., Омельчук С.Т. - Вінниця: Нова книга, 2012. - 352 с

Інтернет-ресурси

1. МОЗ України <https://moz.gov.ua/>
2. Центр громадського здоров'я <https://phc.org.ua/>
3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1005/96>
4. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0062282-97#Text>

16

Поради з успішного навчання на курсі

Відвідування занять
Діалог з викладачем з усіх питань навчальної програми
Виконання завдань відповідно до програми
Написання рефератів за темами програми
Обговорення тем та завдань у групах поза аудиторний час
Використання інтернет-ресурсів